

EGY SZAKMA ÖNSZERVEZŐDÉSE - A TANÁRKÉPZŐK SZÖVETSÉGE 25 ÉVE

LUKÁCS ISTVÁN

az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának c. egyetemi
docense
lukacs.istvan@ppk.elte.hu

A megalakulás

A *Tanárképzők Szövetsége* 1991-ben bejegyzett nonprofit szakmai szervezet, amelyet a tanárképzés fejlesztésében elkötelezett egyetemi és főiskolai oktatók és szakvezető tanárok hoztak létre. Alapításakor megfogalmazott céljai:

- a tanárképzés és továbbképzés színvonalának javítása, a közoktatás és a tanárképzés együttműködésének elősegítése;
- a szakmai törvénytervezetek, tantervek véleményezése;
- a képzési programok és a vizsgakövetelmények fejlesztése, megvitatása, egyeztetése;
- a hazai és külföldi tanárképző intézmények és szövetségek közötti folyamatos információcsere megszervezése, valamint az együttműködés lehetőségeinek kimunkálása.

A Szövetség vállalta a szakmai értékek ápolását és továbbfejlesztését, valamint a pedagógus szakma érdekeinek képviselését. Tagjai egyaránt lehetnek és lehetnek magán és jogi személyek¹. Az alapító okiratokból, a szövetség dokumentumaiból ez olvasható ki. De mi hívta életre 1991-ben a *Tanárképzők Szövetségét*? Milyen körülmények és milyen célok vezettek megalakulásához?

A *Tanárképzők Szövetségének* 1991-es megalakulását – eltekintve most attól, hogy a rendszerváltozást közvetlenül megelőző és követő évek társadalmi mozgásai általában is igen kedvezően hatottak a civil szervezetek megalakulására² – két fontos folyamat előzte meg a '80-as években. Az egyik folyamat 1988-cal vette kezdetét. Az *Országos Pedagógiai Intézet Értékelési Központjának* vezetője, *Báthory Zoltán* felhívására és *Ballér Endre* vezetésével az egyes pedagógusképző intézetek képviselőiből megalakult egy csoport a pedagógusképzéssel kapcsolatos kutatások összehangolására. Az eredeti cél, a különböző helyszíneken és egymástól függetlenül folyó kutatások rendszerbe foglalása, a redundanciák kiküszöbölése és az eredmények szélesebb körben való hasznosulása ekkor még nem teljesült, ezt a

¹ A Tanárképzők Szövetsége 1991-es alapító okirata alapján.

² A rendszerváltozás időszakában alapított civil szervezetek többsége a kezdeti fellendülés után, a 90-es évek végére el is halt.

funkciót később, a kilencvenes évek közepétől (legalábbis részben) az akkorra már működő *Tanárképzők Szövetsége* látta el. Az 1980-as évek utolsó évei más, aktuális problémákat hoztak felszínre. A csoport sajátosságát az adta, hogy munkájában részt vett valamennyi óvó-, tanító-, szakmai és közismereti tanárképző intézet neveléstudományi tantárgyait oktatók képviselője. Ilyen szellemi háttérrel a csoport a pedagógusképzés akkori legfontosabb problémáit tárgyalta az európai és hazai felsőoktatási és közoktatási változások értelmezésével, és azzal, a kérdésfeltevással, hogy miképp viszonyult mindezekhez a hazai pedagógusképzés. 1988 és 1991 között a csoport a következő témákra reflektált:³

- a közoktatás, a szakképzés és a pedagógusképzés tartalmi szabályozásának alapelveire, a kétpólusú szabályozás és a kettős legitimáció kérdéseire, inputokat adva ezzel a NAT előkészítő munkálataihoz;
- a szakmai tanárképzés tantervi kérdéseire;
- a tantárgypedagógiáknak és a gyakorlati képzésnek a pedagógiai és pszichológiai stúdiumokkal való kapcsolatára és ezeknek a pedagógusképzési területeknek az egymással folytatott kommunikációjára, illetve e kommunikáció hiányára.

Az egyre gyakrabban felvetődő aktuális kérdések feldolgozása természetes folyamatban alakította át a csoport működését olyan belső továbbképzéssé, ahol a sorra felvetődő problémák feldolgozásához mindig az adott terület legtájékozottabb képviselőjét hívták meg, majd ezeken a szakmai beszélgetéseken, gyakran vitákon szerzett új információkat mindenki tovább vitte a saját intézményébe.

Egy másik, az előzővel párhuzamosan zajló folyamat a különböző tanárképző intézmények képzési tartalmainak összehangolásával volt kapcsolatban. A rendszerváltozás előtt a minisztérium tanszékvezetőkől szervezett szakbizottságot vagy tanácsadó testületet (attól függően, hogy éppen melyik funkciója volt az elsődleges) működtetett, amelynek eredeti célja a pedagógiai és pszichológiai tantárgyakkal, a tantárgypedagógiákkal és a gyakorlati képzéssel kapcsolatos tartalmi kérdések gondozása mellett a szakmai döntések előkészítése, véleményezése volt. A bizottság ugyan elég rendszertelenül ülésezett (ha épp nem kívánta az ágazat vezetése kikérni a véleményét aktuális kérdésekben, akkor nem hívta össze), de ahhoz elég rendszeresek voltak a találkozók, hogy segítsék az intézmények közötti információáramlást, a tartalmak összehangolását, vagy azt, hogy a megjelenő újabb megoldásokról mások is tudomást szerezhessenek. 1988 és 1990 között ritkultak az ülések, majd fokozatosan megszűnt a szakbizottságok működése, az 1990-es választások után felállt új minisztérium pedig már fel vette feladatai közé létrehozásukat, szervezésüket. Így az 1990-91-es tanévre mind a törvények, rendeletek szakmai előkészítésében, mind a tanárképző műhelyek közötti kommunikációban új támadt és ebben a helyzetben felerősödött a

³ A csoport tagjainak visszaemlékezése alapján.

tanárképzőkben a zárványlét érzete. Nemcsak azt tapasztalták, hogy elszakadtak egymástól a tanárképző műhelyek, hanem azt is, hogy az egyre erősödő intézményi autonómián belül nem volt meg a kellő érdekérvényesítő erejük. Amit korábban, a rendszerváltozást megelőzően központi rendeletek biztosítottak számukra – például az óraszámokat –, azt 1990-től a tanárképzés műhelyeinek saját intézményükben, de az intézmény többi tanszékeinél, szervezeti egységeinél jóval alacsonyabb presztízs birtokában kellett volna kiharcolni.

Ilyen előzmények után hívták össze 1990. november 8–9-re, Szegedre az egyetemek és főiskolák neveléstudományi tanszékeinek értekezletét, hogy közösen találjanak megoldást a tanárképzés és a tanárképzők problémáira.⁴ A szegedi értekezlet döntést hozott egy, a hazai tanárképzést összefogó szakmai szervezet megalapításáról és megbízott egy előkészítő bizottságot a szervezet megalakulásával kapcsolatos szervezési is jogi teendők elvégzésére. Az előkészítő bizottság tagjai voltak:

- *Farkas Katalin*, a Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet vezetője;
- *Gácsér József*, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Neveléstudományi Tanszékének vezetője;
- *Molnár Károly*, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Neveléstudományi Tanszékének vezetője;
- *Nagy József*, a József Attila Tudományegyetem professzora és az Oktatási Kutatóintézet főigazgatója.

Az előkészítő bizottság 1990. december 13-án felhívást tett közzé a *Tanárképzők Szövetsége* megalapítására. A felhívás, eltérően a korábbi szakbizottsági működés jellemzőitől, célul tűzte a tanári kultúra és mesterség alakításában résztvevő valamennyi terület és oktató bekapcsolását.

Az előkészítő bizottság felhívására 274 tag jelentkezett aláírásával, akiket 66 küldött képviselt, és döntésükkel 1991. április 30-án, Budapesten megalakult a *Tanárképzők Szövetsége*. Az új szervezet az alakuló ülésen megfogalmazta céljait:

- a képzés és továbbképzés színvonalának javítása;
- a törvénytervezetek és tantervek véleményezése;
- a képzési programok és vizsgakövetelmények fejlesztése;
- a hazai és külföldi képzők közötti kommunikáció szervezése.

Az alakuló ülés a szervezet elnökének *Orosz Sándort*, titkárának *Farkas Katalint* választotta. A Tanárképzők Szövetsége a szervezet 1991-es megalakulásától a 2015-ben bekövetkezett szervezeti struktúra változtatásáig az elnök és a titkár irányítása mellett, szakosztályokban fejtette ki tevékenységét.

Az 1991 és 2015 között eltelt időszak, ez a csaknem 25 év több, egymástól céljaiban és működésében is eltérő szakaszra bontható. Ezek a szakaszok a szervezeti

⁴ Az előkészítés és megalakulás történetét részben a TKSZ dokumentumaiból, részben *Orosz Sándor* közléseiből lehetett rekonstruálni.

élet ciklusait követték, a szakaszhatárokon rendszerint elnök- és titkárváltás is történt, megváltoztak a szövetség környezetének jellemzői és saját fejlődéséből adódó lehetőségei is.

A 25 év fejlődésének történetében jól elkülöníthető öt szakasz: a megalakulás, az elindulás, az expanzió, a megállapodottság és az elfáradás időszaka. A 2015-ös szervezeti változások, illetve a feladatokhoz és tartalmakhoz igazított strukturális átalakítások pedig előrevetítik a *Tanárképzők Szövetségének* a következő legalább 25 évi eredményes működését, hogy majd az 50 évnek is legyen „krónikása”.

E cikk szerzője az első 25 év, azon belül is inkább csak az első 20 év aktív résztvevője volt, egyes időszakokban talán alakítója is. Következik ebből, hogy vannak a *Tanárképzők Szövetségének* olyan korszakai, amelyeket jobban, másokat kevésbé ismer, az általa ismertek között is vannak időszakok, amelyekhez jobban kötődik, másokhoz talán kevésbé. Ez a körülmény, a szerző minden objektivitásra törekvése mellett, ad némi szubjektív felhangot az írásnak. Minden bizonnyal sérül az objektivitás azáltal is, hogy a szövetség története igen kevésbé dokumentált, így a szerző gyakran hagyatkozik mások és saját emlékezetére.

A megalakulás és a toborzás időszaka (1991–1993)

Az előzmények között említett, 1988-tól *Ballér Endre* vezetésével működött csoport Pedagógiai Szakosztályként testületileg belépett a *Tanárképzők Szövetségébe*. Ez a csoport eredetileg, ahogy erről korábban már szó volt, a pedagógusképzési – és nem csupán a tanárképzési – kutatások összehangolására jött létre, így alakulhatott ki az a helyzet, hogy a tanárképzők újonnan alakult szervezetében viszonylag nagy számban képviseltették magukat óvó- és tanítóképzők oktatói is. A Pedagógiai Szakosztály mellett már az alakuló ülésen létrehozták a küldöttek a Pszichológiai-, a Tantárgypedagógiai-, a Környezetvédelemre és Egészséges Életre Nevelési-, a Gyakorlati Képzési- és a Továbbképzési Szakosztályt.

Az induló hat szakosztályból végül három fejtett ki tényleges tevékenységet: a Pedagógiai-, a Pszichológiai- és a Környezetvédelemre és Egészséges Életre Nevelési Szakosztály. A többi vagy a tagság, vagy a jelentkezők aktivitásának hiányában meg sem kezdte működését, illetve, ha el is kezdte, a kezdetek után egymásfél évvel a fokozatosan csökkenő aktivitás miatt megszűnt.

Az első két év a szervezeti struktúra kialakításával, a szakosztályi működés feltételeinek megteremtésével, valamint a kommunikációs és együttműködési csatornák kutatásával és az együttműködések szervezésével telt.

Az elindulás időszaka (1993–1998)

1993-ban *Orosz Sándor* helyébe, aki eredetileg is csak egy évre vállalta a tisztséget, *Vastagh Zoltán* lépett, titkára *Tóthné Dudás Margit* volt. Ennek az 1993 és 1998 közötti időszaknak fő jellemzője a szakmai működés tartalmainak fejlesztése, és az

újonnan belépő tartalmakhoz a szervezeti keretek megteremtése. Ebben az időszakban indult el az évente mindig másik tanárképző helyszínen megrendezett *Pedagógusképző Műhelyek Találkozója*, ahol referátumokkal és korreferátumokkal mutatták be az egyetemek és főiskolák éppen folyó kutatásukat vagy fejlesztésüket. A szövetség ebben az időszakban a tanárképző intézmények működési sajátosságaira és a tanárképzési tartalmakra vonatkozó helyzetfeltáró kutatásokat szervezett, pályázatokkal segített.

Bekapcsolódott a szakmai közéletbe: nemcsak tagjaival, szervezettel is részt vett a *VI. Nevelésügyi Kongresszuson*, a NAT vitákon és 1995 után a NAT implementációs folyamataiban, az alapvizsga követelmények kidolgozásához kapcsolódó szakmai előkészítő munkákban, és ami talán a szövetség legjelentősebb, legnagyobb hatású tevékenysége volt a kilencvenes években: a Tanári képesítés követelményeiről 1997-ben kiadott kormányrendelet (az un. 111-es előkészítésében).

Az expanzió időszaka (1998–2006)

1998-ban Vastagh Zoltán betegsége miatt célszerűnek látszott a társelnöki és társtítkári funkciók bevezetése. A Pedagógiai Szakosztály éléről ekkor kilépett és a szövetség társelnöke lett *Ballér Endre*, társtítkára pedig *Lukács István*. A társelnöki-társtítkári funkciók 2000-ben, *Vastagh Zoltán* halálával megszűntek, és a korábbi társelnök-társtítkár vette át a szövetség irányítását.

Az expanziós időszak egyik meghatározó jellemzője a szakosztályok számának jelentős gyarapodása volt: 2004-ig a korábbi 3-ból 11-re nőtt, lefedve a tanárképzés majd minden területét:

- Pedagógiai Szakosztály
- Pszichológiai Szakosztály
- Környezetvédelemre és Egészséges Életre Nevelési Szakosztály
- Kooperatív Pedagógiai Szakosztály
- Oktatásinformatikai Szakosztály
- Szakképzéspedagógiai Szakosztály
- Szakmódszertani Szakosztály
- Személyiség és Képességfejlesztő Szakosztály
- Szerves Műveltség Szakosztály
- Szociálpedagógiai Szakosztály
- Vállalkozáspedagógiai Szakosztály

A már a szövetség indulásánál is kezdeményezett, majd elhalt három területen (tantárgypedagógia, gyakorlati képzés, továbbképzés) a szakosztályi működés felélesztésére ebben az időszakban is voltak próbálkozások. Ezek közül egyedül a tantárgypedagógiai területen jött létre, és 2002-től igen aktívan működött a Szakmódszertani Szakosztály.

Az egyre több újonnan alakuló szakosztály természetesen a tagság létszámának gyarapodásához is vezetett, a 2000-es évek elejére évente kis eltéréssel (kimaradók, újonnan belépők) átlagosan 450 fős tagsággal rendelkezett a szövetség.

A működés pénzügyi feltételeinek biztosítására és a tanárképző intézményekkel, valamint a társ szakmai szervezetekkel való kapcsolat erősítésére a szövetség pályázatokat nyújtott be, bevezette az intézményi tagságot, együttműködési megállapodást írt alá a *Magyar Szakképzési Társasággal*.

Nőtt a szövetség által szervezett események száma is. A *Vastagh Zoltán* által bevezetett és már hagyományokkal rendelkező, ismertté vált *Pedagógusképző Műhelyek Találkozói* mellett szintén évi gyakorisággal megrendezték a *Tanárképzésben résztvevő Tanszékek Találkozóit* is. A *Pedagógusképző Műhelyek Találkozóira* a szövetség továbbra sem határozta meg előre a referátumok tematikáját, ezeknek a konferenciáknak az volt a céljuk, hogy bemutatkozási, megszólalási terepet biztosítsanak a szövetség tagjainak, segítsék a szakmai együttműködések kialakulását. A *Tanárképzésben résztvevő Tanszékek Találkozásának* azonban minden alkalommal a tanárképzés éppen aktuálisan megoldandó problémája állt a középpontjában. A pedagógiai és pszichológiai komplex szigorlat vagy a tanári képesítő vizsga bevezetése előtt annak vitája, szakmai előkészítése; az osztott tanárképzés gondolatának felvetődésekor a lehetséges modellek elemzése, az előnyök és hátrányok feltárása; a NAT 2003-at megelőzően a tananyag- és kompetenciaközpontú tantervelméleti nézőpontok ütköztetése. Ezek a tematikusan szervezett konferenciák többnyire egy-egy állásfoglalás megfogalmazásával zárultak. Az állásfoglalásokat a *Tanárképzők Szövetsége* elnöksége eljuttatta minden tagjának, a társszervezeteknek, valamint az ágazat irányításában és a döntéshozatalban érintetteknek.

Az expanzió időszakában a szövetség gazdálkodása lehetővé tette az önállóan vagy más szervezetekkel közösen támogatott kiadványok megjelentetését. A *Pedagógusképzés* korábban (és azóta is) a *Tanárképzők Szövetsége* és az *Óvó- és Tanítóképző Főiskolák Egyesületének* közös kiadványa (a *Pedagógusképzés* történetéről, tartalmi elemzéséről lásd ebben a számunkban *Brezsnyánszky László* írását).

A *Tanárképzők Szövetsége* által finanszírozott és a tagjai által írt vagy szerkesztett kiadványok:

- Boreczky Ágnes (szerk. 2001): *Pedagógiai Műhelybeszélgetések*. Pécs.
- Ballér Endre–Dudás Margit (szerk. 2001): *Iskolafejlesztés és pedagógus(tovább)képzés: In memoriam Vastagh Zoltán*. Pécs.
- Boreczky Ágnes (szerk. 2005): *Közös élmények fonalán. Vastagh Zoltán válogatott írásai*. Argumentum, Budapest.

A *Tanárképzők Szövetsége* és más szakmai szervezetek közös támogatásával megjelent kiadványok:

- Vastagh Zoltán (szerk. 1999): *Kooperatív pedagógiai stratégiák az iskolában III.* Pécs.
- Kovács Zoltán – Perjés István (szerk. 2004): *A tantervelmélet útjain (Ballér Endre 75. születésnapjára).* Aula, Budapest.

2006-ban, az addig a szövetséget vezető elnökség lemondott. Lemondásának két fontosabb indoka volt. Egyfelől ugyan az expanziós célokat sikerült teljesíteni, valamennyi tanárképző műhely bekapcsolódott a szakmai munkába, jelentős szakmai potenciállal rendelkezett a szövetség, mégsem tudta elérni, hogy hatást gyakoroljon a hazai tanárképzés alakítására. Másik oka a lemondásnak, hogy irányítása mellett nem sikerült kilépni a nemzetközi térbe, esetlegesen maradt a szövetség kapcsolata a tanárképzés külföldi és nemzetközi szervezeteivel. Abban a reményben, hogy ezeket a célokat egy *Falus Iván* által vezetett *Tanárképzők Szövetsége* meg tudja valósítani, adta át az elnökség a „stafétabotot”.

A megállapodottság időszaka (2006–2011)

Falus Iván elnök és *Pfister Éva* titkár irányításával folytatta a szövetség a munkáját. A megállapodottság időszakának fontos jellemzője volt, hogy megtartotta tagságát, az addig elért eredményeket és az eredetileg is megfogalmazott szándékoknak megfelelően betöltötte azokat a funkciókat, amelyekben korábban a szövetség eredménytelen volt.

Részt vett döntési és döntéselőkészítési folyamatokban azzal, hogy szerepet kapott a *Rektori Konferencia Pedagógusképzési Bizottságában*. A korábban két párhuzamosan futó és évente megrendezésre kerülő konferenciasorozat helyett bevezette a *Tanárképzők Akadémiáját*. Ezen a konferencián már nem az volt az elsődleges cél, hogy a szövetség tagjai egymással vitassanak meg szakmai problémákat, sokkal inkább az, hogy a szövetség a döntésben résztvevőkkel folytasson párbeszédet, így egyfelől tagjai tájékozódhattak várható változásokról, másfelől viszont hatást gyakorolhattak a döntéshozatalra.

Ebben az időszakban szervezettebben épült be a hazai tanárképzés az *Association for Teacher Education in Europe (ATEE)* munkájába. 2010-ben például az európai szervezet a *Tanárképzők Szövetségével* együttműködésben Budapesten tartotta évi rendes konferenciáját.

Az elfáradás szakasza (2011–2015)

A 2011-15 közti évek külön szakaszként tárgyalását a szövetség környezetében lezajlott változások indokolják. Az elnökségnek sem céljai, sem összetétele nem változott, a tagság és a szövetség szervezeti felépítése is maradt a korábbi, működésében mégis zavarok mutatkoztak. Az okok és folyamatok ennél a rövid történeti áttekintésnél bizonyára alaposabb elemzést érdemelnének.

A szervezetek életciklusaival foglalkozó irodalmak többsége említ egy olyan szakaszt, amikor a szervezet aktivitása csökken, egyre kevesebb a tartalmi és egyre több a látszattmegoldás a szervezet működésében. Ezek szerint felfogható úgy is ez az időszak, mint a szervezetek életében szükségképpen bekövetkező szakasz, amelynél nem az a kérdés, hogy bekövetkezik-e, hanem az, hogy megtalálja-e a szervezet a szükséges kivezető utat, azokat a strukturális és működésbeli átalakításokat, amelyek újra indíthatják és a korábbiaknál eredményesebbé tehetik az aktivitást.

E cikk szerzője inkább csak kívülről nézte ezt az időszakot, ami egyfelől némi objektivitást biztosít az értelmezésben, másfelől viszont tájékozatlanságot is, ami bizonytalanná teszi a megállapításokat. Ezt előre bocsátva is, feltehetően a rendkívül gyorsan és hektikusan változó rendeleteknek és törvényeknek is szerepe lehetett a szövetség működésében megmutatózó fáradtságban, abban, hogy nem tudott elég rugalmasan alkalmazkodni a gyorsan változó körülményekhez.

2015 a szervezet átalakításának éve, a működésnek a tanárképzési folyamatok kutatásához, fejlesztéséhez való igazítása. A cikk írója a 2015-tel kezdődő időszakra, a múlt tapasztalatai alapján és az eredményes jövőben reménykedve inkább csak a kérdéseit tudja megfogalmazni. Az első 25 év tapasztalata, hogy a *Tanárképzők Szövetségének* vitathatatlanul meglévő eredményei mellett sem sikerült maradéktalanul ellátnia valamennyi célul tűzött funkcióját. Hogy a sikerek mellett is meglévő eredménytelenség milyen mértékben vezethető vissza külső körülményekre, és mennyiben a szövetség működéséből adódik, arra alaposabb elemzés adhatná meg a választ. Egy ilyen elemzés, vagy az ezekkel a kérdésekkel kapcsolatos szakmai diskurzus segíthetne a következő 25 év céljainak megvalósításában, abban, hogy a szövetségnek sikerüljön a feladatokat – a szakma szükségleteit és lehetőségeit figyelembe véve – jól definiálni, a céljai elkéréséhez megszervezni a rendelkezésére álló kompetenciákat, megtalálni a megfelelő partnereket.